

بینای هونری چیرك (بینای کارکتر) ... محمّد سارا بی

یكك ل بینا بنه تی و گرنگكانی هەر دقكی گانن وئی، وكو
چیرك، کارکتر. پش سرهه دانن چیرك بلم فمم نوئی یك
ئستای هئی، هەر ل كك نوو شیعری شانگگری هه بوو و یكك ل
گگزانی ئم ژانریش کارکتر بوو. هەر بلم پش ئوئی باسی
ئم بینای بکین ل چیركی نوئی ئدبی میللا تاندا، گرنگ
توانی (ئرست) و ربگرین کاتك ل (هونری شاعر) کیدا باس ل
بنیاتی تراجیدیا دکات، ل ناویشیاندا بینای کارکتر.

(ئرست ۳۲۲ - ۳۸۴ پ.ز) دت: "تراجیدیا لاسیکردن وئی کرد و یو
کرد و ش چن کسکی دوت ب ئوئی جججیبک، ئو کسانش
بگومان هئندك سیمای تایب تیان ل هزرو کستیدا هئی، هەر ئم
دوو گگزانش جری کرد و ک دیارید ک. ئم وامن ل دکات بکین
هئی ئم کرد و وان دوو شتن؛ (هزرو کستی)، ئم دوو شتیش دبن
مای ی سرك و تن، یان تکشکاندی هەر کسك "۱. وک ل تروانینی
ئرست دا دبیین، ئوئی جوهری کاری تراجیدیا ی ووداو و
کارکتریش وکو و سیل یك ئرکی و رگگانی ئو ووداو ی هئی.

وات کارکتر وکو سببرك ب شوین ووداوا ددرد ک وت، نك خ
ل خیدا م بستی سركی بت. ئوئی زر گرنگ و پووست ب
کارکتر و (ئرست) باسی ل و کردوو، هزرو کستی
کارکتر کانن ک هیان. بگومان ئم خا یكك ل خا
گرنگ کان، ک هه موو قناغك دبب و تانانت ب ئستایش، ب
بنیاتنانی هه ر دقكی گانن وئی، وکو شان و مان و
چیرکی هونری، گرنگ نوسر چاوی بکات، ب و پئی ی ل هه موو
قناغ و سردد م کاندا، مرق ل هەر ک مگای کدا بت خا و نی
تایب تمندی و بیرکردن و سیمای جیاواز، ک دبب ل ناو
دق کاندا، ل زمان و کردی کارکتر کاندا ننگدات و.

بگومان ئگزر کتر ل گریگ بوانین، کارکتر وک گگزانی ل
حیکایت و دق ئاینی و ئفسان کاندا ناماد یی هه میشی ی هئی.
هەر حیکایت و ئفسان یکی جیهان ب گشتی و گلانی ژهات ب
تایب ب نمون و ربگرین، ب بوونی رووداو و کارکتر
مانای کی ئوتیان نامننت و. بام ب براود ب کارکتری

ٲٲمان و چيرٲك ٲهونٲريډكاني ئستا، جياوازي زري هٲيو ل ٲٲرمي جياوازدا ٲٲمٲلٲبونٲ.

ٲاش سٲرهٲدانى كورتٲ چيرٲك و ٲٲمان هٲر ل ٲاڤ سٲرٲتايډكانيوٲ تاوٲكو ئستا، ٲٲگزي كارٲكتٲر هٲميشٲ ئامادٲى خى هٲبووٲ و يٲكٲك بووٲ ل ٲٲگزي بنٲٲتى و گرنٲكاني ئم ژانرانٲ، بگرٲ ل چيرٲك و ٲٲمانى نوٲدا، ئو گرنٲكى و بايوٲخيوٲ ل ٲيكايٲتٲ ميللى و ٲٲلكٲريډكاندا هٲبووٲ، زٲر زيادى كردووٲ، چونكٲ ئٲگر ل ٲٲندا كارٲكتٲر ٲٲگزيٲك بووييت بٲ وٲرگرٲراني ٲووداوى ٲيكايٲتٲ ميلليډكان، ئوا ل زٲر چٲرٲك و ٲٲمانى نوٲدا، دٲبنٲ بابٲتى سٲرٲكى و چٲندين ٲٲهٲندى سايكٲلٲزى و كٲمٲاٲيوٲتى و هزرى و ئٲنٲرٲٲلٲژيانٲى ٲٲدٲرت.

بٲٲام لٲرٲدا گرنٲك جياوازي ئوٲ بٲٲين كٲ سنوورو تايډٲتمٲندى كارٲكتٲر ل نٲوان چيرٲك و ٲٲماندا جياوازٲ، بٲوٲٲيوٲ دٲكٲيت ل ٲٲماندا زياد ل كارٲكتٲرٲكى سٲرٲكى بوونى هٲٲت و زٲر قٲناغ و لايٲنى ژيارى كارٲكتٲرٲكان بخرٲتٲوو، بٲٲام ل كورتٲ چيرٲكدا سنوورٲكٲ تٲواو چٲ دٲكرٲتٲووٲ زٲرٲيوٲ كات يٲك كارٲكتٲرى سٲرٲكى بوونى هٲيو ئوٲيش ”قٲناقٲكى ديارىكراوى تٲمٲنى ل سٲردٲمٲكى ديارىكراو، يان ٲٲژك ل ژيانى دٲخرٲتٲ بٲرباس.

لٲرٲوو ئٲگر بٲينٲ سٲر ٲٲناسٲو گرنٲكى ئم بينايٲو وٲك چٲمكٲك باسى لٲوو بٲٲين، دٲربارى كارٲكتٲر ل كورتٲ چيرٲكدا، (د. مٲريوان عٲمٲر حٲسن) لٲنامٲى دكتٲراكايدا دٲنوسٲت: ”كارٲكتٲرى كورتٲ چيرٲك هٲٲگرى تايډٲتمٲندى خودى ئو ژانرٲ نوٲٲيوٲ، ئٲگٲرچى چينى هونٲريانٲى چيرٲكنووسٲ، بٲٲام ل واقعى ژيانى كٲمٲ بٲدوور نيوٲو ٲاٲٲوان و كارٲكتٲرٲكان دٲشٲن هى سٲردٲمى ٲاٲردوو، يان ئٲمٲ، يان هى داهاتووى كٲمٲ بن، واتٲ دٲشٲت ٲاٲٲوان و كارٲكتٲرٲكاني نٲو كورتٲ چيرٲك ل داهاتوودا دروستبين” ٲٲ لٲرٲدا چيرٲكنوس دٲشٲت كارٲكتٲرٲكاني ل جيهانى واقعٲووٲ وٲرٲگرٲت و داهٲنانى خى تٲدا بٲات، ياخود بٲ ٲٲچٲوانٲووٲ بٲ ئٲندٲشٲكارى خى دٲكرٲت كارٲكتٲرى نٲو چيرٲكٲكى بخوٲقٲنٲت و دواتر ل جيهانى واقعدا هاوشٲووٲيوٲكى دروستٲت.

هٲروٲها دٲگوترٲت: ”كارٲكتٲر برىٲيوٲ ل كٲى چٲند عونصورٲكى بيوٲلٲژيكى و كٲمٲاٲيوٲتى كٲ ٲٲفتارى تاكٲكٲس، لٲوانى ديكٲ جياډكاتٲووٲ، ئو كارٲيش ل ٲٲگٲى ميراتگرى، يان مٲٲٲندى ژيانى كٲمٲاٲيوٲٲيوٲ سٲرهٲدٲدات، واتٲ كارٲكتٲر ٲٲكدٲت ل ئاكامى

و بـسـرهـا تـانـی تـارـا زـیـدین، دـبـینـرـت کـا تـک ووداوـکی تراژیدی وودـدات، ئـگـر لـ کـسـتـیـک وودبات کـ خاـوـنی پـلـوپایـیـکی دیاری کـمـلـایـتی بـت، یان کـسـتـیـکی بـناوبانگ بـت، زیاتر کاردـکـائـ سـر وـرگـر، وـک (ئـدیب، هاملت، ئـتـلـلـ)، بـیـ لـبارـکی هاوشـوـدا کـسـتی سـی دـبـت لـ دـرخـستن و زیاتر کاریگـکردنی ووداو و بـخـشـینی چـژـکی زیاتریش بـ دـقـکـ۷۰ بـمـ جـگـی ئاماژـپـدانـ، دـشـت لـ دـقـگـلـکـیشدا کارـکـتـر سـی لـ هاتنـئاراوی رووداوـکاندا نـبـت و بـ پـچـوانـو کاریگـریـکـ وودبات.

لـ ووی توخم و چییـتی کارـکـتـر وـ، نابـت ئـو لـ یادبـکـین کـ مـرج نیـ هـمیشـ کارـکـتـر کانی نـو کورتـ چیرـک لـ فـمـی مـرـقـدا دـربـکـون، بـکـو زـر چیرـکیـش هـن هاوشـوـی حیکـایـتـ فـلـکلـریـکـان کارـکـتـر کانی ئاژـ، یاخود هـر تـنـکی دیکـی بـگان بیت، وـکو چیرـکی (مـرـف و ئـسـپ)*ی (لـ تـسـتیـی)ی چیرـکنوسی ووسیایـ، کـ کارـکـتـری سـرـکی چیرـکـکـ بریتیـ لـ ئـسـپـک و هـرهـمـان کارـکـتـریـش تـواوی چیرـکـکـمـان بـ دـگـیـتـو و چـنـدین هـنـدیش لـ زاری هـمـان کارـکـتـر وـ دـخـرتـ بـرباس. تـنـانـت دـکـرت کارـکـتـر کانی شتـانـکی بـگان لـخـبـگـرن و لـ لایـن چیرـکنوسـو وـکو سیمبول و خواز بـکاربـهـنـرـن، لـمـشدا بـگومان کارـکی ئاسان نیـو لـها تووی چیرـکنوسی پـویستـ، لـوـی وـح بـبـری کارـکـتـر کانیدا بکات و وردبـت لـوـی کـ ئاخـ چـن و بـ چی مـبـسـتـک جوـیـان پـدـبـخـشـت؟

ناو و نازناوی کارـکـتـر کانی، لایـنـکی دیکـی گرنگـو پـیـوـند بـ هـر دـقـکـی گـانـو وـ، جـگـی هـوـسـتـ لـسـرکردنـ، چونکـ لـ لایـکـو دـشـت هـکارـکـ بـت بـ شاردنـوـی تـمـای دـق و گـیـاندنی مـبـسـتـکی دیاریکراو، لـ لایـکی دیکـشـو وـ، "ناو و نازناو لـ لایـنی هونـریـو بـ کارـکی بایـخـدار دادـنـرـت، هـنـدـک لایـنی هونـری دـگـرنـخـو جـرـک لـ شمولیـتـیش بـ ناوـسـکی دـقـکانیش دـبـخـشـن" ۸. بـ نمونـ دـکـرت هـر ناوـکی، وـکو (شادی، کاروان، حوسـن، جـنـگیز، حمان، ..هتد) بـنـ هـمایـکی دیاریکراو ئاماژـیـک لـ واقعـدا بـگـیـنـن. یاخود لـ گـیـ خستـنـپایـ نازناوـکـو وـ، دـلـلـتـک بـ کارـکـتـر کـ بـخـشـت و لایـنـکی وـکو پـلـوپایـی کـمـلـایـتی، یان سیاسی کارـکـتـر کـ دیاریبکات، بـ نمونـ نازناوـکی وـکو (خان، فـرمانـد، دـوانـ، بـگ، گو ...هتد). هـنـدـک جاریش کـدـکـو وـت، کـ چیرـکنوس ناو لـ کارـکـتـر، یان کارـکـتـر کانی نانـت و تـنـها لـ گـی وـسـف و کردـکـانی لـی دـکـو وـتـو وـ، کارـکـتـر کـی بـ وـرگـر

داسټ، ک بگومان ئم ش دکرټ م بټټکی دیک ی ل پشته و
بټ و چیر کنوس بی وټ سرنجی خوټر ب لای کی دیک دا، ک ب
گرنګ، ا بک شټ.

ل ووی چټن و جر کانی کار کټر و، ل چټ ند لای نټک و ل
چیر کدا پ لټنکاری ب کار کټر کان کراو. (هیگل) ل کټ بی (دروس
الجمالیات-۱۸۳۲) دا، س جر کار کټر ری سټر کی دیاریکردو، ک
ئوانیش بریتین ل: کار کټر ری داستانی (البتل الملحمی)، ک
مر قټکی نمون یی و ل بټر پټوستی دروست دټ بټ. هټرو ها کار کټر ری
تراژیدی (البتل الماسوی)، ک بټر جټټ کټر ری مر قټکی سټ مکارو
زردار دټ کات، مر قټک ک چار نووسی خټ دیارید کات و و و
مر گټ سات دټ وات. ک تا جریشیان، برتیی ل کار کټر ری
درامی (البتل الدرامی)، ک سټک شوټن هټواو ئار وزوو کانی دټ ک وټ
و کرد گټ لټک ئ نجام دټ دات، دوور ل خو وټ وټی مر ف و و و بټ ووی
زټر بارود خټ گر یاوی دټ بټ و. ل وانگی (فلادمټر پټر پ) یش و،
هټموو چیر کټکی هونری، دوو کار کټر ری سټر کی ل خ دټ گرت،
ی کټکیان اټستی و ئوی دیک یان در ین. ۹

ل ووی گټ شټ کردن و نټ کردن و، (پټر ز سابر) دوو جر ری دیک ل
کار کټر دیارید کات؛ (کار کټر ری گټ او (گټ شټ کردو-round)) و
(کار کټر ری نټ گټ flat). ئ وټی ب بای خداری و لټ دټ واندټ و
ب چیر ک گرنګ، جر یی کټ میان، وات کار کټر ری گټ او. ئم
جر یش ئ و کټ سایټ تیان دټ گرت و، ک لټ ناو چیر کټ کاند ب هټ
گر چنی ووداوی چیر کټ و، گټ شټ دټ کن و لټ باری دټ روونی وټ و. .
ل چیر کدا ل ئاست کدا ناو ستن. چیر کنوس سټرک وټو وټی
دام زرنندی ئم جر دټ دات، چونک توانای فر ی و ئاستی چیر کټ ک
بټر زتر دټ کات و، تټ مټ نی در ژ و در نټ گتریش ل بټر دټ چټ و. ۱۰

ل لای نټکی دیک و، ک بټرداری کارا و ناکارای کار کټر کان،
دټ توانین کار کټر ری چیر ک ب (کار کټر ری سټر کی و کار کټر ری
لاو کی) پټلین بک ین، چونک وټک (ئبراهیمی یونسی) دټ ټ: "هټر
چیر کټکی باش بخوټن ین و، دټ بینین ل کټ سټیی کی سټر کی زیاتری
تټ دا نیی، تټ نانټ ئ و کاتان یش ک هټموو زنجیر ووداوی
چیر کټ ک ل نټوان دوو کټ سایټ تی دای و هټردو وکیان کاریگټ ری
زټریان هټ ی لټ سټر چیر کټ ک، سرنج دټ دین ک کاریگټ ری و گرنگی
ی کټکیان زیاتر، جگ ل کار کټر ری سټر کی، لټ وان یی ی کټ یان
چټ ند کار کټر کی دیک ش ل چیر کټ کدا هټ بن، ک ب گشتی ئم
کټ سان ب کار کټر ری لاو کی داد نټ ن" ۱۱. هټمیش زیاد ل
کار کټر کټ ل چیر کدا هټ بټ، لټ لای نټ و ب ئم دوو جر دټ دټ ش

دې بڼه، که د کرښت پېناسی هېر یې که کی بېم شو یې کورتېک ینډو:

یې که م: کار کتړی سر کی، بریتیې لې و کسای تیې یې بې شو یې کی بې رد وام بوونی هې و لې سر و تاو تا کتای چیر که که نامادی هې و بې ژداری کارای لې جو یې ووداو کاند هې و یان بې پېچ و ونډو کار یگړی ووداو کانی د که و تې سېر. هې بې ت لې بې جگړ یان دی ئو ئرکان شدا، بې شو یې کی استخ بې ت یان نا استخ، د شت کار کتړی لوی کی یارم تید رېت. گړنگ چیر کنوس بې بای خېو کار کتړسازي لېم جېر دا بکات و بې ئا گایې و مام یې لې ت کدا بکات، چونک جو و د بې بې کانی بې خو ښر گړنگ و هې میښ وک م رجع کی یې کلایک رېو د رد که و ت.

دوو هې م: کار کتړی لوی کی، ئم جېر کی کار کتړ جیاواز لې کار کتړی سر کی که لې ت و او ی چیر که که دا نامادی هې یې، د شت لې بې شک لې چیر که که دا د رېک و ت و لې بند تیشدا بې خزم تې کار کتړی سر کی بیت ئاراو و لای نی م بې ستداری ئو و که چیر کنوس د یخا تې و و، ت و او بکات. ت نان ت د شت بې پېچ و ونډو، چیر کنوس ت نها کار کتړ کی سر کی لې چیر که که یدا هې بې ت و بنیاتی چیر که که ی و ابخواز ت، ئم جېر لې کار کتړ هېر بوونی نې بې ت.

پېراو ښر کان:

۱. ئرستې، هونېر شاعر، و: عزیز گوردی، خانې چاپ و پېخشی ښر نما، چ ۲، سلېمانی ۲۰۱۱، ل ۲۸
۲. مریوان عومېر حېسېن، سیمو خېسېس تې کانی کار کتړ، نامې دکتېرا، زانکې سلېمانی- بېشی کوردی، ز، ل ۲۹۰
۳. سنوور قادر فېرېج، تېکنیک لې که مېس چیر کی (گوې ښر) شېرزاد حېسېن دا، نامې ما جېستېر، زانکې سلېمانی- بېشی کوردی- ۲۰۱۲، ل ۴۷
۴. محمېد فېریق حېسېن، مېسېس کار کتړ کانی لې کو و دې د ت، بروانې ما پېی ووداو.
۵. سلېم ښید سا حېسېن، شېواز لې کورتې چیر کی نوې کوردی سا لانی ښوان ۱۹۸۰-۱۹۹۰، سا ل ۲۰۰۱، ز، ل ۹۲
۶. سنوور قادر فېرېج، تېکنیک لې که مېس چیر کی (گوې ښر) شېرزاد حېسېن دا، نامې ما جېستېر، زانکې سلېمانی- بېشی کوردی- ۲۰۱۲، ل ۴۷
۷. میران جېلال محمېد، بنیاتی ووداو لې مېسېس کوردیدا، چاپی کرد لې جې، چ ۱، سلېمانی ۲۰۰۹، ل ۳۲

- *. لیڤن تښتښت، پښلیک و شکا، و: ئمین گډیگلانی، دښگای چاپ و بښا و کړدن و و ی ښه ښات، چ ۱، هډول ۲۰۱۷، ل ۱۹۱.
۸. ښوف حښن، ئښندښ جواښ کانی و ح-ل ښیر کی هونښری کوردیدا، چاپی و ښار تی ښښیری، چ ۱، هډول ۲۰۰۵، ل ۵۹.
۹. محمد القاجی، معجم السردیات، النشرون: دار محمد علی للنشر، گ ۱، تونس ۲۰۱۰، ص 51-52.
۱۰. سنوور قادر فښر ج، تښکنیک ل کښم ښیر کی (گو ی ښښ) ش ی شښزاد حښن دا، نام ی ما جښستښر، زانک ی سلښمانی- بښشی کوردی- ۲۰۱۲ ز، ل ۴۸.
۱۱. هډمان سښرچا و ی پښشو و.